

BOZÓ PÉTER

A budapesti Népszínház zenekara

Rákosi Jenő – aki nem csak a Népszínház első igazgatója, hanem a *Budapesti Hírlap* szerkesztője,¹ számos külföldi operett szövegének fordítója és magyar operettlibrettó szerzője is volt –, 1926-ban befejezett visszaemlékezéseiben érdekes anekdotát közöl.

1881-ben királyi vendégek látogattak a Népszínházba: Rudolf trónörökös és újdonsült hitvese, Stefánia belga hercegnő. A trónörökös magyar udvarmestere, Erdődy gróf rá akarta beszélni Rákosit, hogy az előadás előtt játsszák el Rudolf tiszteletére az osztrák császárhimnusz, a *Gott erhaltét*. A színikazgató elmondása szerint a következő érvekkel utasította vissza a kérést:

„Először is mi ide a Gotterhaltét be nem eresztjük. Sohasem volt még itt, és nem is lesz itt soha. Másodszor, ha volna, aki ránk tudná parancsolni, akkor is a mi zenekarunk nem cigánybanda, akinek csak azt kell mondani, hogy húzd ezt, húzd azt és a cigány húzza. Az én fiatal zenekarom csupa oktalan osztrák és cseh muzsik, akiket összeverbuváltunk annak idején. Ez nem tud szegény, csak kottából játszani. De még azt is össze kell neki próbálnia, különben nem tudja elmuzsikálni. Kottánk pedig a Gotterhaltéről, hála Isten, nincsen, tehát még erőszakkal sem lehet azt ebben a házban most rögtön elmuzsikáltatni.”²

Íme, hogyan érvel egy igazi magyar konzervatív nacionalista az Osztrák–Magyar Monarchia polgáraként: a kottából játszó osztrák és cseh muzsik oktalan. Más kérdés, hogy a kérésre bármit eljátszani hajlandó cigányzenészek is megkapják a magukét. Az abszurd érvelést persze felfoghatjuk úgy is, hogy az igazgató csupán mondvacsinált kifogást keres, enyhén lekezelő iróniával próbálja elhárítani a politikai szempontból nyilvánvalóan kényes kérést. Rákosinak, a „svábból jött

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az NKFIH Posztdoktori Kiválósági Ösztöndíjának (PD 124 089) támogatásával készült.

¹ Rákosi újságírói munkásságához lásd Sipos Balázs, „Az ellenpropaganda. Rákosi Jenő és a »keresztény kurzus«, 1919–1942”, *Múltunk* 3 (2005), 3–37.

² Rákosi Jenő, *Emlékezések* (Budapest: Franklin, 1926), II, 79.

magyarnak” (Ady Endre), „a pántlikás magyarság legfőbb bajnokának” (Szerb Antal) a harmincmillió magyar impériumra vonatkozó, meglehetősen délibábos elképzeléseit³ ismerte azonban az idézett részlet kevésbé megmosolyogtató. Nemzeti elfogultságát a memoárok szerzője másutt is tüntetőleg hangsúlyozza. Néhány sorral alább maga vallja be például, hogy

„a mi munkánk itt a Népszínházban a főváros magyarságáért folyt, s elsősorban hadjárat volt a németség ősi vára, a német színház ellen.”⁴

Sajátos fényt vet azonban a harcos színidirektor érvelésére, hogy maga sem csinál belőle titkot emlékirataiban: úgy folytatott hadjáratot a németség ősi várának nevezett Gyapjú Utcai Színházzal szemben, hogy maga is Kremsnerről magyarosított Rákosira, diákként még németül verselt és német önképzőkört szervezett az iskolában.⁵ Az aggastyánként papírra vetett, igen szubjektív beszámoló – Rákosi 1926-ban már nyolcvanas éveiben járt⁶ – voltaképpen meglepően őszinte, hiszen szerzője azt is beismeri: úgy próbált magyarosítani és úgy viselt hadat a németség ellen, hogy közben saját teátrumának zenekarában osztrák és cseh muzsikuskok játszottak. Úgy tűnik azonban, hogy a kiegyezés végül himnusz-ügyben is megtörtént, mert a Népszínházról írott munkájában Verő György arról tudósít, hogy a díszelőadáson a zenekar végül Stefánia hercegnőre való tekintettel a belga himnuszt, a *Brabançonne*-t játszotta el.⁷ Verő beszámolója hihetőnek látszik: a Népszínház egyik fennmaradt leltárkönyve tanúsítja, hogy a belga himnusz a *Gott erhaltéval* ellentétben valóban megvolt az intézmény kottatárában.⁸

Verő egy másik, a színház zenekarának szentelt részlete bizonyos tekintetben egybecseng Rákosi emlékezésével:

„A zenekar tagjai jobbadán csehek, tehát jó muzsikuskok. Annál magyarabb cigány a zenekar-igazgató, Herzenberger István. Jó hegedűs és valósággal szentantala az énekesnek, aki hamis útra tévedt s nem találván a kivezető hangot, rémült arccal fordul Pista felé; ez a sok próba után már kívülről tudja valamennyinek a szólamát s egy erőteljes nyírettyűvonással „föladja” az „úszónak” az elejtett fonalat s vígan perdül tovább a nóta. Persze ezért jutalom is dukál a hálás pillantás mellé: egy spriccer a Skulecznél, hol Pista úr amúgy is felvonásközi törzsvendég – a közelség révén. A középnapyságú zenekar különben 26 tagból áll s teljes vonóskara mellett a fúvók hiányosan vannak képviselve: egy-egy oboj és fagot, két-két fuvola, klarinét, kürt, trombita és púzon;⁹ hárfá nincsen, cimbalom csak a népszínművekben.”¹⁰

³ Romsics Ignác, *Magyarország története a XX. században* (Budapest: Osiris, 3/2003), 86.

⁴ Rákosi Jenő, *Emlékezések*, I, 79–80.

⁵ Uott., I, 27. és 40.

⁶ Az *Emlékezések* műfaji és értelmezési problémáihoz lásd Sipos Balázs, „Rákosi Jenő emlékezései”, in *Emlékirat és történelem*, szerk. Horváth Jenő és Pritz Pál (Budapest: Magyar Történelmi Társulat / Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2012), 100–137.

⁷ Verő, *A Népszínház*, 179.

⁸ Budapest Főváros Levéltára, IV. 1403. n., „Gazdasági iratok 1906–1907. Leltár 1884 ikt. szám nélkül”. Vö. ZT, Népsz. 128.

⁹ Harsona, a német *Posaune* torzított alakja.

¹⁰ Verő, *A Népszínház*, 105.

Verő Rákosihoz hasonlóan tapasztalatból beszél: nemcsak megörökítője, de tevékeny részese is volt a Népszínház működésének, az 1880-as évek közepén rendezőként, később operett-szövegkönyvíróként és -zeneszerzőként. A színház zenekaráról írva Rákosihoz hasonlóan cseh muzsikusokat említ, osztrákokat külön nem. Utóbbi név szerint megismertet minket a koncertmesterek egyikével, akit magyar cigányként jellemez. Ezt persze aligha kell szó szerint értenünk, hiszen a Herzenberger nem kifejezetten cigányos hangzású név – a cigányt talán inkább a muzsikus szinonimájaként kell értenünk itt, valahogy úgy, ahogyan Jupiter használja a címszereplővel kapcsolatban Offenbach operettje, az *Orpheus a pokolban* Evva Lajos fordította népszínházi szövegkönyvében: „Nos tehát elrögzítetted a híres cigánynak, Orfeusznek a feleségét, Euridikét”.¹¹ Verő kedélyes hangvételű leírásából megtudjuk még, hogy Herzenberger nevű cigányzenészsünk segít a népszínházi előadások bizonytalan énekeseinek, akik a leírás alapján nem mindig állhattak a helyzet magaslatán. Arról is értesülünk, hogy az előadásokat követően fröccsöt szokott inni a közeli kocsmában. (Csak remélhetjük, hogy felvonásközi törzsvendégként szeszmentes italokat fogyasztott ugyanitt). Az adomázó leírás egy ponton aztán meglepően tárgyyszerű hangra vált: részletes leírást kapunk a zenekar létszámáról és összetételéről, a fúvósok esetében még az egyes hangszerek számáról is.

De vajon mennyire tekinthető szavahihetőnek a két idézett visszaemlékezés? Úgy tűnik, hogy mindkettőben keverednek az anekdotisztikus és a tényszerű közlések, s nem mindig lehet eldönteni, mi az, amit komolyan vehetünk. Milyen források alapján kontrollálhatók a beszámoló állításai, és egyáltalán: mit és milyen forrásokból lehet megtudni a Népszínház operett-előadásainak zenekaráról, annak létszámáról és összetételéről? Kifejezetten az operett-előadások zenekarát vizsgálom, miközben persze a Népszínházban a népszínművektől a látványos darabokon át a prózai vígjátékokig, sőt alkalmanként az operáig többféle műfajt játszottak, többek között ugyanannak a zenekarnak a közreműködésével; a műsorról lásd Berczeli Anzelm Károlyné áttekintését.¹²

Az intézmény nem adott ki olyasféle zsebkönyveket, mint a pesti Nemzeti Színház vagy Molnár György rövidéletű budai Népszínháza. Különböző országos színházi évkönyvekben fennmaradtak nyomtatott társulati listák: az 1900 előtti évkönyvekről Hankiss Elemér és Berczeli Anzelm Károlyné katalógusából kaphatunk áttekintést,¹³ de a 20. század első éveiből is fennmaradtak hasonló kiadványok, az Incze Henrik által szerkesztett *Magyar művészeti almanach* 1901 és 1908 között megjelent kötetei. E forráscsoport darabjai rendre közölnek adatokat a zenekar

¹¹ SZT, MM 5724, fol. 47. Bemutató: 1882. május 12.

¹² Berczeli Anzelm Károlyné [Monoki Erzsébet], *A Népszínház műsora. (Adattár)* (Budapest: Színháztudományi és Filmtudományi Intézet / Országos Színház-történeti Múzeum, 1958) = *Színház-történeti könyvtár*, 20.

¹³ *A Magyarországon megjelent színházi zsebkönyvek bibliográfiája. XVIII–XIX. század*, szerk. Hankiss Elemér és Berczeli Anzelm Károlyné (Budapest: OSZK, 1961), 435–449.

Igazgató	Évad kezdetéről	Évad végétől	Fizetési listák, büntetéspénzek
Rákosi Jenő (1875–1881)	79/878 (1878. okt. 23.) 13/880 (1880. szept. 21.)	–	–
Éva Lajos (1881–1897)	10/882 (1882. okt. 15.) 52/883 (1883. nov. 7.) 60/884 (1884. okt. 25.) 39/885 (1885. okt. 1.) 14/887 [1886/87. évad kezdetéről] 65/887 (1887. okt. 26.) 75/888 (1888. okt. 21.) 48–49/889 (1889. okt. 1.) 33/892 (1891. okt. 13.) 30/893 (1892. okt. 16.) 123/893 (1893. okt. 13.) 77/894 (1894. okt. 15.) iktatószám nélkül (1895. okt. 13.) 58/896 (1896. okt. 16.)	–	–
Porzolt Kálmán (1897–1904)	–	–	49/898 (1897. okt. 15. – 1898. ápr. 16.) 1903/rendetlen iratok (1903. ápr. 16.) iktatószám nélkül (1903. okt. 15. – 1904. márc. 15.)
Vidor Pál (1904–1906)	92/904 (1904. okt. 10.)	–	–
Bizottmányi igazgatás (1906/1907)	–	–	iktatószám nélkül (1907. márc. 15–31.)
Máder Rezső (1907/1908)	129/907 (keltezetlen; zenekarról adatokat nem tartalmaz)	–	–

1. táblázat. A Népszínház iratai között fennmaradt társulati listák, fizetési listák és büntetéspénz-kimutatások

létszámáról, megadják a karmesterek és a koncertmester nevét, gyakran a zenekar többi tagját is nevesítik. Arról azonban csak egészen kivételes esetben informálnak, hogy az egyes muzikusok milyen hangszeren játszanak.

Fennmaradtak kéziratos társulati listák is (1. táblázat). A Népszínház ugyan magántőkéből működött, de városi kezelésben volt, így a mindenkori bérlő-igazgató köteles volt beszámolni az intézmény ügyeiről az ügyvédekből és politikusokból álló Népszínházi Bizottmánynak. Az így keletkezett számos iratból, amely ma Budapest Főváros Levéltárában található, Kolta Magdolna ugyan már az 1980-as években közölt egy válogatást és regesztát,¹⁴ jórésztük azonban a mai napig feltáratlan. Közülük a mi szempontunkból a legfontosabbak az egy-egy évad kezdetén előterjesztett társulati listák; ezek némelyike ugyan csak az évkönyvek szokott adatait – a karmesterek, a koncertmester és egyéb muzikusok nevét, a zenekar létszámát – adja meg, négy forrás azonban azt is, hogy az egyes muzikusok milyen hangszeren játszanak. Fontos kiegészítései e listáknak a társulat személyi változásairól egy-egy évad vége felé készült beszámolók. Ezek nem a teljes névsort adják, csupán arról informálnak, kit vettek fel, ki távozott el vagy halt meg, esetleg kit zártak elmegyógyintézetbe előző év októbere óta. Sajnos nem minden évadból maradtak fenn a társulat összetételéről tudósító dokumentumok; Evva Lajos igazgató időszaka (1881–1897) lényegesen jobban dokumentált, mint a Népszínház működésének (1875–1908) többi periódusa. Ám még így is jóval több információt nyerhetünk ezekből a társulati listákból, mint a meglehetősen csekély számban fennmaradt fizetési listák és büntetéspénzekekről készült kimutatások alapján. Fontos adatokkal egészíti ki a listákat a korabeli sajtó: a színház társulatának legkorábbi, 1875 októberéből származó névsora is ilyen formában, *A Színpad* című lap közlésében maradt fenn.¹⁵

Kutatásom kiindulópontja az említett forráscsoportok adatainak összevetése volt. Az 1875 és 1908 közötti időszakból összesen 12 népszínházi karmester és 192 zenekari muzikus működéséről találtam adatokat (2. táblázat). A források közti diszkrpanciák ugyanakkor azt sejtetik, hogy a nyomtatott színházi almanachokban téves adatok is akadnak: Fehér Poldi nevű koncertmestere például csaknem biztosan nem volt a Népszínháznak. Erre utal, hogy a név csak az 1894-es és 1895-ös almanachban szerepel, kéziratos társulati listán nem; utóbbiak szerint Rott Jakab volt a koncertmester ekkoriban. Együtt szerepel a táblázatban idősebb és ifjabb Novák Adolf: az 1892-es társulati listából nyilvánvaló, hogy két ilyen nevű tagja is volt a színház zenekarának, de a forrásokból többnyire nem egyértelmű, hogy melyikükről lehet szó.

A források alapján úgy tűnik, hogy Verő egy kicsit alábecsülte a zenekar létszámát: azokban az években, amelyekből van adatunk, a társulati listák harminc–

¹⁴ Kolta Magdolna, *A Népszínház iratai* (Budapest: Magyar Színházi Intézet, 1986) = *Színháztörténeti könyvtár*, 16.

¹⁵ *A Színpad* 7/19 (1875. okt. 1.), [77].

Név	Dokumentált működés	Szerepkör (ha ismert)
ADLER Lipót (Ádler)	1894–1896	
ALTENBURGER János	1894–1895	
ALTSCHUL Miksa	1894–1906	
BAKAY Jakab (Bakai)	1897–1907	VI.
BARNA Izsó	1901–1908	karmester
BARNA Ödön	1887–1889	
BARTL Ignác	1875	
BENEVOLL Ferenc (Benevol)	1882–1887	Trb.
BERÁN Ferenc (Berám; János)	1880–1896	Tamb. pic.
BERNREITHER Lipót	1893–1894	
BOGNÁR Dénes	1904–1907	
BOKOR József, ifj.	1893–1902	karmester
BORDÉ István	1875–1881	
BRANDL József	1875	
BRETZLIK József	1875	
BRÓDY Miklós, Dr.	1908	karmester
BUDITS Mátyás (Budics)	1891–1892	
CSEH József	1887–1888	
CSERNY Károly	1884	karmester
DANZIGER Antal (Dancziger)	1895–1896	
DEUTSCH Vilmos	1875–1881	VI.
DIÓSI Henrik	1907	
DLOUHY Vencel	1875	
EINÖDER György (Einéder)	1878–1885	Cl.
EISENBACH Sándor	1901–1902	
ERDŐDI János (Walder)	1882–1889	Cl.
ERKEL Elek	1875–1884, 1885–1893 [1884/85-ös évad: az Operaház korrepetitora]	karmester
FACH Tamás	1887–1903	Cl.
FEHÉR Poldi	1894–1895	koncertmester [téves adat]
FEHÉR Zoltán	1903	
FEKETE József	1904–1907	karmester
FEILESZ Samu	1906	Cb.
FELBER Frigyes	1882	

2. táblázat. A budapesti Népszínház zenekarának tagjai

Név	Dokumentált működés	Szerepkör (ha ismert)
FLEISCHER Samu (Fleischner)	1906–1907	
FRANKHAUSER Lipót (1878-tól FALUDI)	1888–1907	Vlc.
FRIEDENSTEIN Ignác	1892–1906	
FRIEDRICH Henrik (Heinrich)	1906–1907	
GEISELE Emil	1904	
GERSTENENGST Ernő	1906–1907	
GOMBÁR János	1875	
GUSENBACH Rudolf (Gussenbauer Rezső)	1904	
HALES Antal (György; Halás)	1878–1883	VI., VIa.
HAUFE János	1890–1892	
HAVELKA József	1902–1903	Cor.
HEGYI Jenő	1883	
HERZENBERGER István (Herczenberger)	1878–1891	VI., koncertmester
HERMANN Mór (Herrmann; Mihály)	1903–1907	Cor.
HERRNFELD Lipót	1907	
HERSMANN Vencel (Herrsmann)	1904–1907	
HICKISCH Richard (Hikisch)	1904–1907	
HOLLMAN Henrik (Heinrich)	1904–1905	
HOLLÓS Zoltán	1906–1907	
HUBER Miksa	1883	
HUBL Lajos	1901–1903	
HUDECZEK Ágoston (Hudeček, Hudecsek, Hudacsek)	1885–1907	VI.
HUISZ Mátyás (Huiss)	1875–1878	Gr. C./Trg.
HUSZÁR Ernő	1904–1906	
JANDA Károly	1875	
JANICSEK József	1882–1890	Fl.
JANUSKA Antal (Mátyás)	1878–1881	Cl.
JEGESI József	1906–1907	
JRŰSCHEK Ágoston (Jirnschek, Jirusek, Jiruschek)	1887–1891	VI.
JISKRA Ferenc	1904–1907	
JOSEFY Géza	1885	
KAMPF Ferenc (Jeromos)	1878–1881	Vlc.
KARPE György	1885	
KIRCHNER József	1882–1883	

2. táblázat. A budapesti Népszínház zenekarának tagjai (folytatás)

Név	Dokumentált működés	Szerepkör (ha ismert)
KLASZNA József (KLASSNA)	1904–1907	
KLEIN József (Josef)	1902–1903	Timp.
KLEMENT Ede	1890–1892	
KLINER Károly	1892	
KNIE Béla	1903	
KOLLER Ferenc	1895–1896	
KOLLER Mátyás (János; Keller)	1880–1904	Cb.
KORBEL Vince	1875–1881	VI., VIa.
KORDA Ferenc	1878–1881	VI.
KOTRASEK Károly (Kotraschek, Kotracsek)	1880–1882 1887	Ob.
KOVALCSIK Norbert (Kovácsik)	1882–1890	VI.
KONTI József (Cohn, Joshua)	1885–1903	karmester
KÖNIG Heribert	1875–1886	VIa.
KÖNIGSBERG Arnold	1901–1903	
KÖVÉR Dezső	1903	
KÖVESY Ferenc (Kövesi)	1882–1885	
KÖVÉR Dezső	1903	
KRAJCSIK Tamás, id. (Krécik)	1875	
KRAJCSIK Tamás, ifj. (Krécik)	1875	
KRAUSE Károly (Krausz)	1904–1907	
KRUŠINA Vencel (Krusina, Kruzsina, Kruschina)	1875–1889	Tr.
KRUTZER Tivadar	1895	
KRÜGER Károly	1889	VI.
KUBANEK Gottlieb	1901	
KUBÁT Ferenc	1878	Fg.
KUBICSEK János	1885	
KULLER Rezső	1904–1906	
KUNCZ Károly	1878–1885	Trb.
KUSZ Ferenc	1904	
KVINTUSZ József	1887	
KYZIVAT Vencel	1887–1893	VIa.
LÁNG Zsigmond	1893–1894	
LANGFORTH Henrik (Langfort)	1875–1887	VI.
LANGSFELD Jenő	1885–1890	VIc.

2. táblázat. A budapesti Népszínház zenekarának tagjai (folytatás)

Név	Dokumentált működés	Szerepkör (ha ismert)
LÁNYI Géza (Leindörfer)	1885–1906	cimbalmos
LIEDL Ferenc	1882–1883	Vl., koncertmester
LINDNER Lőrinc	1901–1902	
LIPTAI Károly	1889–1891	Tamb. pic.
LŐWI Vilmos	1903	
LUDWIG Ferenc	1887–1889	Tr., Trb.
LUKAVECZ Béla (Lukavész, Lukavesz, Lukovits)	1875–1883	Cb.
LUKÁCS István	1901–1907	Trb.
MACHALA Gyula (Mahala)	1903–1905	
MÁRKUS Dezső	1892–1894	karmester
MÁRKUS Sándor	1888–1889	Tr.
MEHLER József	1891	
MEISEL Gusztáv (Gustav)	1904–1907	Fl.
MELIS Alajos (Mellis)	1887–1894	Cb.
MEYER Vince	1875	
MÖLDNER Károly	1883–1889	Vl.
MÖRTH János	1882–1885	
NEKOLNY Antal	1903	
NÉMEDI László (Némedi)	1902–1906	
NERÁD János	1888–1907	Cor., Trb.
NEUMANOVITS Béla (Neumánovics)	1894–1896	
NICHTENHAUSER Sándor	1902–1903	
NIESNER Cirill (Nieszner, Niszner)	1885–1903	Vla.
NOVÁK Adolf, id. és ifj.	1889–1894	Vl.
NOVÁK Alajos	1894	
NOVÁK József	1889	
NOVÁK Vince	1875–1896	Fl.
OPPELT Ferenc	1902	Cl.
PASCHEK Antal	1901–1904	
PÁSOLD Ágoston (Pesold)	1901–1902	
PERTL Mihály	1882–1888	Tamb. pic.
PIBAL Szaniszló (Pipál)	1878–1881	Vlc.
POPELKA József	1895	
POPPER Félix	1887	
PORGESZ Mór (Porges)	1875–1880	Vl.

2. táblázat. A budapesti Népszínház zenekarának tagjai (folytatás)

Név	Dokumentált működés	Szerepkör (ha ismert)
PÖTZL Kristóf	1892–1893	
PUIKASFELD Adolf	1888–1889	
PUKS Ferenc (Puksch)	1875–1881	karmester
RECHT Gyula	1891	
REVERE Gyula (Revera)	1901–1903	Arpa
RISPLER Ferenc	1907	
ROITZSCH Pál	1888–1894	Ob.
ROSENBERG Gyula, 1890-től RÓZSA	1885–1889	Vl.
ROTT Jakab (Jenő; Rót, Roth)	1887–1897	Vl., koncertmester
ROUBAL Rezső (Rhoubal, Rubál)	1893–1896	
ROUBAL Vencel (Rhoubal, Rubál)	1891–1898	
ROUBAL Vilmos (Rhoubal, Rubál)	1893–1896	
RUPPERT Ferenc (Rupert)	1888–1896	Cor.
SANEK Ödön (Szaneck)	1891–1896	
SATTRAN Antal (Szatran, Szattran, Sátorán)	1878–1896	Vl.
SCHARSCHMIEDT Ferenc (Scharschmidt, Sarsmidt)	1901–1907	
SCHAUER János	1878	Ob.
SCHMIEDT Pál (Schmiedl)	1904	
SCHNEIDER Ferenc (Franz)	1875–1881	
SCHWARZ Hugó	1901–1903	
SCHWARZER Rezső	1904	
SEBEK Vince	1902–1906	
SEDLACSEK József (Szedlácsek, Szedlaczek)	1878–1881	Vl., zongorahangoló
SERLY Lajos	1884	karmester
SEYB György	1882–1885	Vlc.
SINGER Ede	1904–1905	Vl.
SIÓ Aladár	1904–1907	
SONDNER Ferenc	1887	
SPIELER József (Károly)	1891–1906	
STAHL János	1904–1908	
STANA József	1906	
STANĚK József (Josef Stanek, Sztanek)	1881	Fg.
STARK Nándor	1885	
STEPHANIDESZ Károly (Stefanidesz)	1907	karmester
STERN Zsigmond	1901	

2. táblázat. A budapesti Népszínház zenekarának tagjai (folytatás)

Név	Dokumentált működés	Szerepkör (ha ismert)
SZABÓ X[Avér] Ferenc	1901–1902	
SZEKLI János	1878	Cb.
SZENDE Zsigmond	1902–1907	
SZERÉNYI Ödön	1901–1907	
SZINGLER Gyula	1904	Cor.
SZIRMAI Albert, Dr. (Schönberger)	1908	karmester
SZKLENAŘ Vencel (Szklenár, Szklenázs)	1893–1907	
STRNÁT Vencel (Strnád, Stonát, Szternád)	1875–1881	Fl.
THUMA János (Thúma)	1875–1896	Cor.
TOMSCHI Gusztáv (Tomschy)	1901–1905	Vl.
ULLRICH Péter	1887	
UNTERSTAB János	1885	
VESELÁK Vince	1883–1896	
VIDOSFALVI Gyula	1891–1893	
VLČEK János (Wlček, Vlcsek)	1896–1901	
VOGT Ferenc	1901	Cl.
VOJNOVITS Tamás (Vojnovics)	1887–1902	Tr.
WAGNER Hermann	1907	
WAGNER Mihály	1882–1883	Tr.
WALLERSTEIN József	1896	
WEICKERT József	1896	Ob.
WEIDNER Richárd (Veidner)	1891–1903	Fl.
WEISZ Arthur (Weis)	1892–1893	
WEISZ Ferenc (Frigyes; Veisz)	1875–1889	Vl., koncertmester
WILLMOUTH Bódog	1882–1883	Vlc.
WINKLAREK Ferenc (József; Vinklarek)	1875–1881	Tr.
WITTMAN Károly (Withman, Vittmann)	1885–1904	Fg.
WNOUTSCHEK Alajos (Wnoucsek, Vnoucsek)	1880	Cl.
WUNDERLICH János	1890	
ZARUBA Tivadar	1904–1905	
ZENDLER Antal (Zeutler, Szendler)	1878–1881	Trb.
ZADROVATZ József, 1881-től ZÁRAI (István; Zordovits; Záray)	1875–1887	Cor.
ZÖGERNITZ Károly	1885–1907	

2. táblázat. A budapesti Népszínház zenekarának tagjai (befejezés)

Év	Fő	Év	Fő
1878	30	1892	31
1880	30	1893	32
1881	30	1894	29 (+1) (más forrás szerint: 33)
1882	29	1895	29 (+1) (más forrás szerint: 33)
1883	32	1896	32
1884	32	1897	32 (+1)
1885	36	1901	34
1886	30	1902	35
1887	31 (más forrás szerint: 38)	1903	35
1888	32	1904	33
1889	32	1905	33
1890	31 (+1)	1906	34
1891	31	1908	48

3. táblázat. A népszínházi zenekar létszámának alakulása, 1878–1908.

harmincegynehány főt említenek (3. táblázat); a plusz egy fő egyes számoknál arra utal, hogy az adott forrásból nem derül ki egyértelműen, a név szerint említett koncertmestert is beleérték-e a megadott számba). Ha hihetünk a *Magyar művészeti almanach* 1908-as kötetének, lényeges változás következett be a zenekar méretében az intézmény utolsó évadában, amikor az Operaház éléről érkező Mader Rezső – tulajdonképpen Raoul Mader, korábban a bécsi konzervatórium növendéke, a bécsi Udvari Operaház korrepetitora és a budapesti Operaház vezető karnagya¹⁶ – sikertelenül próbálta Népszínház-Vígoperaként új életre kelteni a válsággal küzdő színházat és állítólag 48 főre emelte a zenekar létszámát.¹⁷ Az almanach állítását egy sajtóhíradás is megerősíteni látszik:

A Népszínház-Vígopera társulata most teszi közzé első hivatalos jelentését, mely a társulat névsorát [...] a következőkben ismerteti: [...]. A zenekar és az énekkar lényegesen megszaporodott. Az előbbi 48, az utóbbi 60 tagot számlál.¹⁸

¹⁶ Schöpflin Aladár, *Magyar színművészeti lexikon* (Budapest: Országos Színészegyesület, 1929–1931), III, 160.; Szabolcsi Bence és Tóth Aladár, *Zenei lexikon. A zene történet és zeneudomány enciklopédiája* (Budapest: Győző Andor, 1930–1935), 54–55.; *A Zene* 22/2 (1940. nov. 2.), 29. [nekrológ]; *Riemann Musik Lexikon. Personenteil L–Z*, hrsg. von Wilibald Gurlitt (Mainz: Schott's Söhne, 1961), 126.; *Zenei lexikon*, szerk. Bartha Dénes (Budapest: Zeneműkiadó, 1965), II, 513.; *Magyar életrajzi lexikon*, szerk. Kenyeres Ágnes, II (Budapest: Akadémiai, 1969), 115.; *Új magyar életrajzi lexikon*, szerk. Markó László, IV (Budapest: Magyar Könyvklub, 2002), 383–384.; Alexander Rausch, „Mader, Raoul Maria”, in *Österreichisches Musiklexikon*, Bd. 3 (Wien: ÖAW, 2004), 1326–1327.

¹⁷ Vö. Tallián Tibor, „Néppoperai kezdeményezések a századelő Budapestjén”, *Muzsika* 40/10 (1997. okt.), 13–16.

¹⁸ *Zenelap* 8/27–28 (1907. szept. 15.), 200.

A részletekről sajnos nincsenek pontosabb adataink, mivel a Máder által az 1907/08-as évad kezdetén benyújtott társulati lista egyáltalán nem közöl adatokat a zenekarról, s az 1908-as almanachból mindössze annyit tudunk meg, hogy az intézmény karmesterei Bródy Miklós, Szirmai Albert és Barna Izsó, a korrepetitort pedig Weiner Leónak hívják. Egyetlen listán sem szerepel azonban Reiner Frigyes (Fritz Reiner) neve. Csupán az intézmény színlapjairól derül ki, hogy a később világhírűvé lett dirigens, Bartók, Stravinsky, Wagner és Richard Strauss műveinek kiváló tolmácsolója a Népszínház-Vígoperánál kezdte pályafutását. Az 1908. április 9-i színlap szerint zongorán kísérte Michel Carré *A tékozló fiú* című háromfelvonásos némajátékának előadását, melynek zenéjét André Wormser írta; ő vezényelte továbbá Claude Terrasse *Páris almája* (*Paris ou Le bon juge*) című operettjének 1908. május 23-i premierjét, a színház utolsó bemutatóján, *Az ember tragédiája* Hevesi Sándor rendezte előadásán (1908. június 16.) pedig ő dirigálta a színpadi kísérőzenét.¹⁹

A zenekar létszámával kapcsolatban mindenestre óvatosságra int az a levél, melyben az Országos Magyar Zenész Szövetség szót emelt Bárczy István főpolgármesternél a színház megszűnése miatt szerződés nélkül maradt zenészek ügyében – ez csupán 36 muzsikust említ:

„A most érvényben levő szerződések értelmében az igazgató folyó év április 1-ig nyilatkozni tartozott, az iránt, hogy a szerződéseket meg fogja-e hosszabbítani. [...] Máder igazgató [...] ennek a kötelezettségének eleget is tett, s saját kezűleg aláírt levélben értesítette a zenekar 36 tagját, hogy szerződésüket meg kívánja újítani [...]”²⁰

Bárhogy legyen is, mai mércével mérve mind a harmincegynéhány, mind pedig a 48 fős létszám meglehetősen kicsinek számít.

Ami a zenekar összetételét illeti, meglepően egybevágnak viszont a társulati listáknak az egyes hangszerekre vonatkozó adatai Verő beszámolójával (4. táblázat). Azok a listák, amelyek név és hangszerek szerint felsorolják a zenekari tagokat, Verőhöz hasonlóan egy-egy oboát és fagottot említenek a szokott kettő helyett. Kettesével szerepel általában a fuvola, a klarinét, illetve a kürt, s különös módon a harsona is, melyet inkább hármassával szoktak alkalmazni, úgy, ahogyan az 1889-es lista említi. NB: Az 1888-as áttekintés egyáltalán nem említi harsonást, feltűnő viszont, hogy trombitásból és kürtösből ugyanott három-három szerepel. Közlebről szemügyre véve az 1888-as és '89-es névsort, a számadatok megbízhatóságát illetően kétséget ébreszt, hogy ugyanazok a nevek más-más hangszerrel szerepelnek: Ludwig Ferenc előbb trombitásként, míg utóbb első trombonjátékosként; Nerád János pedig, aki 1888-ban első kürtösként, egy évvel később már harmadik gyász kürtösként, azaz harsonásként. Valószínűleg nem elírásokról van szó, hanem inkább arról, hogy az illető muzikusok több hangszeren is játszhattak, s talán emiatt szerepelnek más-más minőségben. Nyilván ugyanez lehet a magyarázata,

¹⁹ 1908-as színlapok (SZT; Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény, BF 792/692).

²⁰ Budapest Főváros Levéltára, IV. 1403. n., 93/908.

	1878. okt. 23.	1880. szept. 21.	1881.	1888. okt. 21.	1889. okt. 1.
Fl. pic./Fl.	2	2	2	2	3
Ob.	1	1	1	1	1
Cl.	2	2	2	2	2
Fg.	1	1	1	1	1
Tr.	2	2	2	3	1
Cor.	2	2	2	3	2
Trb.	2	2	2	–	3
Tamb. pic.	1	1	2	1	1
Gr. C.	1	1	–	1	1
Cimbalom	–	–	–	1	1
VI. 1	5	5	5	6	6
VI. 2	4	4	4	4	4
Vla.	2	2	2	2	2
Vlc.	2	2	2	2	2
Cb.	3	3	3	3	3

4. táblázat. A népszínházi zenekar összetétele a társulati listák szerint

hogy míg az 1881-es két nyomtatott évkönyv egyáltalán nem említ nagydobost, kisdobosból viszont kettő is van – köztük az a Bordé István, aki a kéziratos listák szerint nagydobon játszik. Mellesleg egyik listán sem szerepel külön timpanista. A Verő által a népszínműelőadások kellékeként említett cimbalomról – a hangszer pedálos változatáról van szó, amelyet a csehországi Dubečben született Josef Wenzel Schunda (1845–1923) alakított ki – az 1888-as lista tudósít először, a hangszer megszólaltatója, Lányi Géza (1849–1908) pedig 1885-ben szerepel első alkalommal a forrásokban. Lányi, a „Megjöttek a szabadságos huszárok” és más magyar nóták szerzője az *Új magyar életrajzi lexikon* szerint Leindörferről magyarosított.²¹ A *Budapesti Hírlap* 1888 októberében azonban egy olyan muzsikust is a Népszínház egykori cimbalmosaként említ, aki a fennmaradt társulati listákon egyáltalán nem szerepel:

„Pintér Pál, a népszínház volt cimbalmosa angol és oroszországi körútjából visszaérkezett a fővárosba. Pintér, ki Londonban és Pétervárott többször játszott az udvar előtt, holnap két hónapig tartó hangversenykörútra indul Magyarország nagyobb városaiba.”²²

A muzsikuskok etnikai hovatartozását illetően a társulati listák egyike sem szolgál érdemi felvilágosítással, sőt kifejezetten félreinformálnak: valamennyiük nevét

²¹ *Új magyar életrajzi lexikon*, IV (2002), 90.

²² *Budapesti Hírlap* 8/283 (1888. okt. 12.), 3.

magyarosított formában közlik, legfeljebb a furcsa, nem magyaros hangzás vagy egy-egy elírás engedi sejteni, hogy más nemzetiségű zenészekről van szó. Mindez persze kevés ahhoz, hogy valakiről kijelenthessük: ehhez vagy ahhoz a nációhoz tartozik (a nemzeti és az etnikai hovatartozás egyébként is két különböző dolog). Ugyanakkor meglehetősen naivnak kell lennünk ahhoz, hogy ne feltételezzük: az 1883. novemberi névsorban szereplő Krušina Vencel, aki trombitás és harsonás is volt, nagy valószínűséggel cseh lehetett; még akkor is, ha az ű-t többnyire zs-nek, vagy s-nek írják vezetéknevében. Általában elmondható, hogy a nevek helyesírása meglehetősen esetleges a forrásokban. A társulati listák tanulmányozása során figyelembe kell venni, hogy a Népszínház működése a magyar történelem egy olyan időszakára esett, amikor a nem magyar etnikumú népesség tömegesen asszimilálódott és vett fel magyar csengésű nevet. A társulati listákat Szentiványi Zoltán 1895-ben megjelent, névváltoztatásokat dokumentáló kiadványával összevetve több esetben valóban ki is tűnt, hogy néhány személy kétféle néven is szerepel.

Láthatjuk tehát, hogy a társulati listák, miközben számos figyelemre méltó adattal szolgálnak a Népszínház zenekarát illetően, nem minden tekintetben maradéktalanul megbízható források. Vannak-e más, további dokumentumaink? Szerencsénkre az „oktalan” muzikusok csak kottából tudtak játszani. Márpedig e kották fennmaradtak, ha nem is hiánytalanul, de zavarbaejtően nagy mennyiségben. A továbbiakban ilyen előadási anyagokból, az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának Népsz. jelzetsorozatjából szemezgetek. Természetesen ez az anyag igen heterogén; hogy e kották közül melyeket használták valóban a Népszínházban, arról a muzikusok bejegyzésein túl egyrészt a különféle bélyegzők informálnak, melyek Rákosi-korszaktól Rákosi-korszakig dokumentálják a népszínházi források hányatott sorsát. Rákosi Jenő korszakában a színház első igazgatójának bélyegzőjét ütötték rá a kottákra, Rákosi Mátyás idejében pedig a megfelelő címerrel ellátott pecsét került az átmenetileg az Operaház kottatárában őrzött forrásokba. A kották provenienciájának meghatározásához másfelől a Népszínház fennmaradt könyvtári főkönyve és az OSZK Zeneműtára által az Operaháztól átvett anyag 1950-es évek elején készült naplója nyújt felvilágosítást.²³

A fennmaradt előadási anyagok tanúsága szerint a listákon nem említett üstdob természetesen fontos kelléke volt a népszínházi operett-előadásoknak. Többek között ott találjuk az 1880-as év két magyar operettkísérletében: Puks Ferenc *Titilla hadnagyában* (bem. 1880. február 27.)²⁴ és Erkel Elek *Székely Katalinjában* is (bemutató: 1880. január 16.).²⁵ Mindkét szerző a színház karmestere lévén, nehéz elképzelni, hogy ne a rendelkezésükre álló apparátus figyelembe

²³ SZT, Irattár, 149–151.

²⁴ ZT, Népsz. 739/1/III.

²⁵ ZT, Népsz. 689/IV.

vételével komponálták volna művüket. Általában elmondható, hogy a fennmaradt játszópartitúrák két sorban lejegyezve tartalmazzák az ütősszólamokat és többnyire a zenekari szólamanyagokban is két ütős-stimm szerepel, amelyek azonban rendszerint több hangszer anyagát tartalmazzák. Nyilvánvaló tehát, hogy a társulati listákon említett „kisdobos” és „nagydobos” egyszerűen az ütős szinonimája, s a timpani-, triangulum- és egyéb ütősszólamokat is ez a két muzsikuszólaltatta meg.

A fennmaradt partitúrák és zenekari szólamanyagok között több olyan művet találunk, amely Verő és a társulati listák adataival ellentétben két-két oboát és fagottot foglalkoztat, mint például Sztojanovits Turandot-operettje, a *Peking rózsája* (bemutató: 1888. április 7.), melyben ráadásul a darab egzotikus miliőjével összhangban a két ütőjátékosnak olyan számfeletti hangszereket kellett kezelnie, mint a harangjáték és a tamtam.²⁶ A harsona, amelyből Verő és az iratok többsége szerint csupán kettő volt, rendszerint a szokott módon, hármásával szerepel a forrásokban, mint Bátor Szidor és Hegyi Béla egyfelvonásosában, *A milliomosnőben* (1886. december 27.).²⁷ Kettő helyett a Berlioz óta szokásos módon négy kürtöt foglalkoztat Huber Károlynak a színház megnyitó előadására írt egyfelvonásos operettje, *A király csókja* (bemutató: 1875. október 15.).²⁸ A rezek megerősítését ebben az esetben a különleges alkalom mellett részben a darab témája, a vadászok színpadi jelenléte is magyarázza. Feltételezhető, hogy ha a megfelelő hangszerek valóban nem voltak szerződötve a Népszínháznál, akkor talán kiegészítőket hívhattak e művek előadásaihoz. A *Peking rózsája* bemutatójának előkészületeiről beszámolva a *Pester Lloyd* valóban említi is, hogy a zenekart megerősítették.²⁹ Még így is kérdés azonban, hogyan oldották meg például az orgona alkalmazását Konti József Csiky Gergely szövegkönyvére írt, a késő XVI. századi Granadában és Lengyelországban játszódo operettjében, a *Királyfogás* (bemutató: 1886. október 29.) nyitójelenetében, ahol francia történelmi nagyoperák modorában templomi orgonaszónak kellett szólnia.³⁰ Talán portatív hangszer alkalmazásával?

Verő állításának, miszerint a cimbalom csak a népszínmű-előadásokon játszott szerepet, ellentmond, hogy a hangszer használatának nyomaival több magyar operett forrásaiban is találkozunk. Sztojanovits Jenő *A kis molnárné* című darabjában (bemutató: 1892. január 29.) a cimbalom alkalmazása alighanem a darab hangsúlyozottan magyaros jellegével függ össze.³¹ Bár Radó Antal szövegkönyve francia librettó, Scribe és Adam *Giralda* című opéra-comique-jának adaptációja, az átdolgozás igen alapos. A cselekmény a 17. századi Spanyolországból a 16. századi Er-

²⁶ ZT, Népsz. 585/III–IV.

²⁷ ZT, Népsz. 518.

²⁸ ZT, Népsz. 413/III.

²⁹ „Das Orchester wurde verstärkt [...]” *Pester Lloyd* 35/94 (4. April 1888, reggeli kiadás), [5].

³⁰ ZT, Népsz. 414/I, no. 1 Introductio.

³¹ ZT, Népsz. 430/IV.

délybe került át; Báthory Zsigmond udvarában palotást táncolnak; a darab Oláh Péter nevű szereplője pedig az első felvonásban hamisítatlan népies műdalt énekel cimbalom-kísérettel, melynek dallama Lányi Ernő kedvelt magyar nótájának utolsó sorát idézi: „Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos!” Az egyik csellista be is jegyezte a dal szövegét szólamfűzetének megfelelő helyére.³² Figyelemre méltó, hogy a cimbalom Verő saját egzotikus operettjében, *A szultánban* (bemutató: 1892. november 19.) is felbukkan.³³ Egyetlen zeneszám erejéig, a második felvonást bevezető közzenében és szerenádban váratlanul szólóhangszerként jelenik meg: kitartott vonós- és fúvósakkordokhoz arpeggiókat és trillákat játszik.

A szultán partitúrája mellett érdekes a megfelelő zenekari stímus is, melynek címlapján és borítóján a „Cimbalom” szót áthúzták és „I^{ső} Hárfá”-ra javították. A javítást végző kéz azt is odaírta a címlapra: „Revere Gyula / a Népszínház I^{ső} Hárfása”.³⁴ Az 1883-ban, Budapesten született Revere 1901–1903 között szerepel a társulati listákon, időnként „Revera”-ként. Moshammer Román hárfaművész növendéke volt a budapesti Zeneakadémián, ahol az 1917/18-as tanévben tanárként helyettesítette is mesterét.³⁵ Később a Népopera együttesében is játszott, 1939-től azonban származása miatt csak az OMIKE Művészakció koncertjein léphetett fel,³⁶ 1945-ben pedig a nyilasterro áldozata lett. Mindenesetre a szóban forgó dokumentum tanúsága szerint Verő a hárfát illetően a színház egy olyan időszaka alapján általánosíthatott, amikor a hangszer még valóban nem volt állandó szereplője a Népszínház zenekarának. Változás e tekintetben 1897-ban állt be, amikor is a *Zenelap* arról tudósított:

„[a] Népszínház zenekarában is öröndetes reformokat létesít az új igazgató [ti. Porzolt Kálmán]. A zenekar ujjaszervezése fel fog tűnni a *Nebántsvirág* előadásán, midőn először jelenik meg a darab előadásánál a zenekarban a hárfá. Eddig ugyanis Küry Klára hárfás szólóját költségekímélés szempontjából cimbalommal helyettesítették, míg ezentúl minden darabot, operettet s népszínművet egyaránt úgy fognak előadni, ahogy a szerző megírta.”³⁷

Állandó hárfása tehát ekkortól lehetett a színháznak, kiegészítőként azonban már korábban is hallhatott hárfát a közönség. Erre utal, hogy Florimond Hervé operettjéhez, a *Nebántsvirághoz* (*Mam’zelle Nitouche*) hasonlóan alternatív hangszerként szerepel a hárfá és a cimbalom *A szultán* szólamanyaga mellett Erkel Elek *Tempefői* című Csokonai-operettjében is (bemutató: 1883. november 16.). Ennek cimbalom-szólama ugyan nem maradt fenn, van viszont rá utalás a nagybőgő stímusjében: „no. 8 1/2 Melodram (Harfe, oder Cimbal[om])”.³⁸

³² ZT, Népsz. 430/III.

³³ ZT, Népsz. 716/I, 2. kötet.

³⁴ ZT, Népsz. 716/V.

³⁵ *Zenei Szemle* 2/8 (1918. okt.), 293–294.

³⁶ SZT, Irattár 152 (Az „OMIKE” zenekarának és énekkarának névsora).

³⁷ *Zenelap* 11/23 (1897. okt. 25.), 5.

³⁸ ZT, Népsz. 727/II.

A népszínházi kották abban a tekintetben is árnyalják a társulati listák adatait, hogy világosan kiderül belőlük, milyen kiegészítő tevékenységet láttak el a színházi muzsikuskok a napi zenélésen túl: kottamásolóként is működtek. Íme néhány név a kopisták közül. Heribert König brácsás, aki nyilvánvalóan német ajkú volt, másolta egyebek mellett Charles Lecocq *A kis doktor* című operettjének (*Le Pompon*, bemutató: 1876. november 18.) egyik első hegedű szólamát.³⁹ Kuncz Károly harsonás kézírása a játszópartitúra második felvonást tartalmazó kötete Serly Lajos *Világszép asszony Marciájának* (bemutató: 1887. február 25.) anyagában.⁴⁰ Kuncz valószínűleg inkább Karel lehetett, mint Károly, mert a nagy C-betűket, még a 4/4-es ütemmutatót jelző nagy C-ket is hacsekkel írta. Hacsek c-vel találkozunk Hudeczek Ágoston másodhegedűs vezetéknévének egyik változatában is (bár maga a Hudeczek formát használta); az ő kézírásából litografálták *A kis molnárné* című Sztojanovits-operett játszópartitúráját⁴¹ és ő másolta az első felvonást Konti *A suhanc* című darabjának játszópartitúrájában.⁴² És végül itt van Franz Schneider nagybőgős, vagy inkább scharfes sz-szel *Contra-
baßist*, aki egyebek mellett Suppé *Szép Galatheájának* (*Die schöne Galathee*, bemutató: 1876. április 26.) bőgőszólamait másolta,⁴³ s aki *A király csókja* ősbemutatója alkalmával németül jegyezte be szólamába, hogy ő császári és királyi apostoli felsége, I. Ferenc József jelen volt a színház megnyitó előadásán:

„Zum I. Mal aufgeführt in Pesth den 15. Oktober 1875 bei Eröffnung des neuen Volkstheaters bei vollem Hause, in Anwesenheit der k. k. ap. M. Franz Josef etc: etc: etc: Franz Schneider Contraßist.”⁴⁴

Mint ezek a példák is mutatják, van tehát alapja Rákosi Jenő kijelentésének, aki csupa osztrák és cseh muzsikusként jellemezte a Népszínház zenekarát, még akkor is, ha azért persze magyar névvel is találkozunk a muzsikuskok névsorában. Az „oktalan” jelző használatát illetően mindenesetre óvatosságra int, hogy a Budapesti Filharmóniai Társaság félévszázados fennállása alkalmából kiadott jubiláris évkönyvet⁴⁵ tanulmányozva kiderül: hazánk első szimfonikus együttesének, amely köztudottan az Operaház zenekari muzsikusaiból állt, csak 1903-ban 11 olyan tagja volt, aki pályája során hosszabb-rövidebb ideig a Népszínház zeneka-

³⁹ ZT, Népsz. 422/II. Aláírása és keltezése a szólamfüzet végén: „Budapest am 13/11. [1]876. König”.

⁴⁰ ZT, Népsz. 802/I. Aláírása és keltezése a kötet végén: „K: Kuncz 1886 B:pest”.

⁴¹ ZT, Népsz. 430/II. Aláírása és keltezése a kötet végén: „Budapest 1892. Február 19. / Hudeczek Ágoston”.

⁴² ZT, Népsz. 667/I. Aláírása és keltezése az első kötet végén: „Budapest Nov. 21. [1]887. / Hudeczek Ágost”.

⁴³ ZT, Népsz. 693/I. Aláírása és keltezése a füzetek végén: „geschrieben am 24./4 1876 / Schneider Ferencz”, illetve: „geschrieben in Pest am 24/4 1876 / Schneider Ferencz”.

⁴⁴ Népsz. 413/II.

⁴⁵ *A Filharmóniai Társaság múltja és jelene, 1853–1903*, szerk. Mészáros Imre és D’Isoz Kálmán (Budapest: Hornyánszky, 1903).

rában is tevékenykedett.⁴⁶ Végezetül említésre méltó, hogy a Népszínház-Víg-opera zenekara túlélte az intézmény 1908-as megszűnését: néhány évig, mint Országos Szimfóniai Zenekar működött tovább,⁴⁷ majd tagjainak többségét 1911-ben az újonnan létrejött Népopera szerződtette.⁴⁸

⁴⁶ Altenburger János (Vl. 2), Danziger Antal (Vl. 1), Kotraschek Károly (Ob.), Krause Károly (Cor.), Möldner Károly (Vl. 1/Vl. 2), Päsold Ágoston (Vl. 1), Popper Félix (Vlc.), Roubal Vilmos (Vla.), Roubal Rezső (ütős), Wagner Mihály (Tr.), Willmouth Bódog (Vlc., titkár).

⁴⁷ Tallián, „Népopera kezdeményezések”, 14.

⁴⁸ „Az országos szimfóniai zenekar zenésanyagának nagyrészt az új népopera elszerződtette és így valósággal újjászervezték a testületet.” *Pesti Napló* 62/270 (1911. nov. 14.), 19.

PÉTER BOZÓ

The Orchestra at the Budapest Folk Theatre

The author examines the orchestra of the former Budapest Folk Theatre (*Budapesti Népszínház*), an institution that served as the capital's main venue for operetta and folk play from 1875 until 1908. Based on contemporary printed theater almanachs and manuscript troupe lists preserved in the Budapest Capital City Archives, it seeks to gauge the size and composition of the orchestra over various periods in the history of the theatre where the prototype of Hungarian operetta took shape. These archival sources are refined significantly by extant musical performance materials in the Music Department of the Széchényi National Library.